
Prikazi i recenzije

Višnja BANDALO

Mitografska zbilja u poeziji Antonia Catalfama

(Antonio Catalfamo, *Variazioni sulla rosa*, Tabula Fati, Chieti, 2014, 120 str.)

Varijacije o ruži recentna je zbirka stihova Antonia Catalfama, talijanskoga humanističkog znanstvenika i književnika (rodom iz mjesta Barcellona Pozzo di Gotto), koju se može smatrati reprezentativnom i s obzirom na cjelinu njegova već afirmiranoga lirskog stvaralaštva, jer ondje ponovno dolaze do izražaja suštinske odrednice autorove nepobitne i samosvojne pjesničke vokacije. U estetičkom smislu smješta se stoga na trag prethodne zapažene pjesničke produkcije, kojoj pripadaju sljedeća izdanja: *Brazda života* (*Il solco della vita*, 1989), *Izvori* (*Origini*, 1991), *Prošlost i sadašnjost* (*Passato e presente*, 1993), *Vječiti put* (*L'eterno cammino*, 1995), *Pavesovski dnevnik* (*Diario pavesiano*, 1999), *Žuti brijevci i more* (*Le gialle colline e il mare*, 2004), *Frammenti sjećanja* (*Frammenti di memoria*, 2009). Na taj način on se potvrđuje kao vrstan pjesnik, koji pobuđuje značajno zanimanje i izvan Italije, a djela su mu komentirana u brojnim sredinama (Njemačka, Francuska, Rumunjska, Grčka, Slovenija, Kanada, Sjedinjene Američke Države, Južnoafrička Republika, Kuba). Fikcionalnoj literaturi posvećuje se u zbirci pripovijesti *Mlaz krvi* (*Un filo di sangue*, 1997), a u kulturnoj javnosti poznat je također s obzirom na podjednako cijenjenu književnokritičku i esejističku aktivnost. Djelovao je kao profesor talijanske književnosti na Sveučilištima u Cassinu i Messini, a trenutno predaje pri Katedri za povijest suvremene filozofije u okviru potonjeg Sveučilišta. Dobitnik je prestižnih književnih nagrada: za lirski korpus "Bartolo Cattafi", te "Delos" u kategoriji dijalektalnog pjesništva, a kao prozaist i kritičar "Cesare Pavese" i "Goffredo Parise".

U novoj pjesničkoj zbirci Catalfamo se opet pokazuje pobornikom poezije kao autentičnoga i spontanog znanja, koji ondje ulaže ponajprije vlastito iskustvo. Nastale na intimnoj potki, kojoj se odmah pridaje socijalna komponenta, ove simboličke kompozicije nerijetko odlikuje alegoričnost, kao što je uočljivo i na primjeru naslovnoga sastavka, te se u isti mah očituje sklonost prema perceptivnom, sinestetičkom prožimanju ideja prirode i kulture, imaginarnoga i

stvarnosnog, *mythosa* i *logosa*, sna i zbilje. Spomenuti pjesnički učinci izravno se oprimjeruju u svakodnevnome, a pjesnik, premda u lirskom duhu, ujedno i kazuje, smještajući se u svojstvu naratora između autobiografije i pripovijesti.

Vrijedi istaknuti da s tumačenjskog stajališta autorovo uporište predstavlja talijanski Jug, napose u onom dijelu koji se vezuje uz kulturnopovijesni pojam Magne Graecie, gdje se prema njegovom viđenju civilizacijsko stapa s mitskom idejom, koja se pak doima uklopljenom u krajolik. Čineći od grčkog supstrata povlašteno konceptualno mjesto, propituje na taj način temeljne dihotomije koje su karakteristične za zapadnjačku dijalektički usmjerenu svijest, te iznalazi odgovore upravo u pjesništvu i samom jeziku. Nasuprot mehanizaciji i automatizaciji, ističe važnost mitologije i s time povezane ritualnosti, kao što piše u pjesmi *Leukoteja* (*Leucotea*): "Ne znam ti pokazati put / izvan labirinta / već jedino iznova predložiti grčke mitove". Zanimanje za prelogično, arhaično, arhetipsko, primordijalno, određeno je i shvaćanjem da ono u sebi nosi utopijski naboj, koji može djelovati u povijesti, na tragu kultne knjige Carla Levija *Krist se zaustavio u Eboliju* (*Cristo si è fermato a Eboli*), kao modela kojem se priklanja. A fabulu tog romana k tome posebice slijedi u dvije lirske pjesme, prilagođavajući odatle sižejne crte i karakterne tipove, i čineći ih paradigmatičnom slikom južnjačkog mentaliteta, koju poetički dočarava u skladu s vlastitim nazorima. Mitska fantazija stoga za autora nikada ne dokida društveni agonizam, nego ga također može reaktualizirati, pa je ovo lirsko ostvarenje moguće iščitati i kao svjedočanstvo pjesničkog subjekta koji ostaje estetički, moralno i ideološki zainteresiran da se uhvati u koštac s problematikom suvremene epohe.

Pritom upravo književnost sa svojim upečatljivim misaonim slikama kao i zagonetkama, pogodnima za uvijek nove interpretacije, predstavlja pjesnikov referentni univerzum, kojem se opetovano vraća. Zbog prihvaćenih utjecaja i odjeka učestalo su prepoznatljivi metaliterarni paralelizmi, koji su ponekad doslovno uklopljeni u lirske prizore, ili su književni predlošci

prisutni u vidu aluzija. Pronicavost ovih kulturoloških asocijacija potvrđuje erudijsku podlogu pjesničkih sastavaka, čiji se interpretacijski potencijal čitatelju otkriva postepeno. Primjećuje se Catalfamovo istančano umijeće da književne izvore pretoči u poetsku inscenaciju, pa tako otprije znani literarni likovi, kao i prepričane dogodovštine, postaju emblematičnim dijelom lirske situacije koju stvara. U isti mah, i način artikuliranja preuzetoga književnog simbola može uključivati mitsku dimenziju. Na to upućuje već početna pjesma *Gnijezdo (Il Nido)* u kojoj, popredmećući pjesnički osjećaj začudnosti i prisposobljujući legendarno s fantastičnim, u literarnoj reminiscenciji uvodi Ariostovu ideju o začaranom dvorcu čarobnjaka Atlanta, čime može prizvati u sjećanje istoimenu mitološku figuru, koju se k tome vezuje upravo uz pjesniku veoma blizak motiv mora.

Catalfamova poezija nije lišena unutrašnje ikonografije, a poetska vizualizacija zavičajne Messine predstavlja osnovni predložak u nizu pjesama, čija prisutnost ponovno otkriva ovdje uobičajen postupak mitizacije. Tako u sastavku *Ime (Il nome)* naslovom uistinu priziva i spomen ovog grada, kasnije neizravno skiciran u svojim mitskim konturama. Jednako tako, evociranje Melvillea u nastavku te pjesme nije tek slučajno, nego je posrijedi anegdotalni aspekt iz biografije američkog književnika, koji se odnosi na njegovu plovidbu tijekom koje opisuje Messinski prolaz i stiže u sicilijansku luku, zapisavši utiske u svoj dnevnik. U tom smislu, kao što je prethodno iznijeto, poetiziranje u vidu mitografskog razmišljanja kao načina razumijevanja sadašnjosti može se smatrati svojevrsnom niti vodiljom u ovoj zbirci. Istovjetan predznak poprimaju i dva sastavka u kojima autor kao povod uzima mitološki motiv Odisejeva pustolovnog putovanja, koje ga vodi izvan poznatih okvira Gibraltarskih vrata, što nadahnjuje Dantea u antologijskom pjevanju *Božanstvene komedije*.

Danteovski prizvuk može posjedovati i središnja slika ruže, prema istome djelu firentinskog pjesnika, što joj u tom slučaju pored osnovnog ljubavnog značenja, koje je već prethodno bilo predmetom alegoreze na primjeru drugih srednjovjekovnih tekstova (kao *Romana o Ruži*), također pridaje odjeke misterija. Drugdje Catalfamo zadržava moderne osobitosti pri adaptiranju ovog leitmotiva, usvojivši stav parodijske duhovitosti, kao u pjesmi *Virtualno-zbiljsko (Virtuale-reale)*, što potvrđuje umješno isprepletanje stilskih registara koje odlikuje zbirku. Istodobno, ruža je bazični simbol u ovom pjesničkom kozmosu, hijeroglif u jednakoj mjeri kao i privatni topos, metafora za životnu poeziju, ali i element kojim sugerira ideju vjere, povjerenja, otpora i odolijevanja, način da izrazi civilne vrijednosti, poput znakovite pjesme koja daje naslov kanconijeru. Značenski različito dekliniran, ovaj lirski koncept vraća se u nizu pjesama, ponekad uključujući iste protagoniste, budući da je posrijedi izričaj u kojem dijalogičnost predstavlja intrinzično svojstvo.

Varijacije u poetskom izrazu odnose se i na različite varijante mitema koje autor razrađuje literarnom manirom. Katkada se pritom nadovezuje na tradiciju koju determiniraju pojedini angažirani književnici, koji dijele uvjerenja o tome da je kulturom moguće mijenjati društvenu situaciju unutar vlastitih specifičnih poetika (Leonardo Sciascia, Danilo Dolci, Mario Rigoni Stern, Antonio Gramsci, Louis Aragon, Nazim Hikmet, Janis Ritsos). Intertekstualne spone dolaze osobito do izražaja u slučaju literarnog opusa Cesarea Pavesea, koji valja izdvojiti i s obzirom na činjenicu da je Catalfamo koordinator inicijative kojom se nastoji okupiti kritičke studije posvećene njegovom stvaralaštvu (“Osservatorio permanente sugli studi pavesiani nel mondo”), sa sjedištem u rodnoj kući u mjestu Santo Stefano Belbo (Cuneo), a u sklopu koje uređuje međunarodnu godišnju ediciju od 2001. godine naovamo. Poetičke sličnosti s Paveseovim lirskim pristupom odnose se na zajedničku mitogenezu u pojedinim tematskim nukleusima, koje crpe iz istovjetnoga grčkog kulturnog kompleksa. Catalfamovu poeziju moguće je nadalje odrediti s obzirom na taj utjecaj kao jedan od najbližih korelata i zbog stanoovitih idejnih premisa, koje on svjesno preuzima od torinskog autora kao polazište za vlastitu razradu, a koja zatim ipak rezultira drugačijim tekstualnim rješenjima. Potonja tendencija se pokazuje u slučaju lirskog sastavka naslovljenog *Drugi put (La seconda volta)*, u kojem se osvrće na atribute simboličkog realizma, kao strukturalne osnove Paveseove estetike, u trenutku kada spominje “fantastične odnose / između stvarnosti i simbola”. U analognom ozračju potom se referira na Paveseova shvaćanja o cirkularnom i atemporalnom ponavljanju istoga, kao značajke mitske svijesti, prema stihovima: “Važan je / drugi put / koji čini jasnim mit”. Također, u nekoliko navrata prenosi matricu iz romana *Mjesec i krijesovi (La luna e i falò)*, čije scene uklapa u pjesme. Militantnost Catalfamove pozicije moguće je ilustrirati i na temelju epizoda u kojima, smještajući u vlastiti lirski kontekst likove iz Vittorinijeva djela *Razgovor na Siciliji (Conversazione in Sicilia)*, poput Velikog Lombardijca ili Porfirija, uistinu iskazuje egzistencijalnu solidarnost, u tom duhu posredujući pučko viđenje.

Inkorporiravši u strofe i prepoznatljive epistemološke postavke, u drugoj prilici s tonovima ironije i paradoksalnosti registrira fenomene u modernosti, ponekad stvarajući dojam da zauzima ludički odmak. U tom kontekstu tematizira status pojedinca u potrošačkom društvu, razotkrivajući protuslovlja u trendu masifikacije ukusa, pa i banalnosti pojedinih mehanizama iz antropološko-sociološke perspektive. Primjericice, promiče ideju individualnosti kada se izrijekom poziva na koncepciju o tipičnim ‘nemjestima’ svojstvenima postmodernom okruženju, koju je teoretizirao Marc Augé, a koji je na taj način definirao generičke lokacije i tranzitna odredišta bez posebnih obilježja. Iz tog kuta bilo bi moguće ustvrditi da se

liričnost ovdje predstavlja i poput antidota u situaciji posvemašnje spektakularizacije, koju je promišljao Debord. Zapažaju se i sastavci kojima se provlači konotacija bajkovitosti, zbog čega poprimaju notu blage humorističnosti. Utoliko je egzemplarna pjesma *Bajke (Fiabe)*, posvema ustrojena prema tom načelu i pisana iz perspektive junaka jednoga od štiva Giannija Rodarija, a istu referenciju na autora sadrži sastavak *Poluozbiljne rime (Rime semiserie)*.

Na formalnoj razini, ovo lirsko pismo većim dijelom i sentimentalne prirode, u koje autor i tada unosi vlastite literarne stavove i afinitete, odlikuju mahom pamtljivi i efektni stihovi, nerimovane i monostrofične strukture, koji mogu biti gnomične intonacije, u vidu stanovite poante. A budući da su prožeti stiliziranom, klasičnom patinom s izražajne strane uglavnom se udaljuju od razgovornog jezika. Jednostavnost

kao svjesno spisateljsko načelo kojem teži, a koje u sebi sadrži zamršenost pri ostvarenju, na temelju čega oblikuje svoj osebujuć rukopis, sabire u sljedeću pjesničku misao: “Htio bih ponoviti jednostavne riječi / koje više nitko ne zna reći”, iz sastavka *Ruke (Le mani)*. Ujedno, poetski učinak ponekad nastaje na marginama, jer je povjeren neizrečenome: “Trebam / tvoje neizgovorene riječi / koje ipak znam naizust”, iz pjesme *Tvoje riječi (Le tue parole)*. U tom svjetlu, i svojom aktualnom pjesmaricom Catalfamo oblikuje djelo mediteranskog ugođaja i temperamenta, koje nastaje kao plod sprege realističke tematike čvrsto usidrene u rodnu Siciliju, s izuzetnom osjetljivošću za stvaranje lirskih izmišljaja u vidu mitologijskih perifraza, uz književnu transpoziciju autentičnoga osobnog iskustva, time otvarajući poticajne poetičke slojeve.